

Bill Bryson

Shakespeare

Lumea ca o scenă

Traducere din limba engleză de Ioana Aneci

POLIROM

2023

Bill Bryson, *Shakespeare: The World as Stage*

Copyright © 2007 by Bill Bryson

All rights reserved

© 2023 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: portretul Chandos; schiță William Shakespeare: © foodvibes/Shutterstock.com;
facsimil din piesa *Sir Thomas More* (colaj)

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1,

et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

BRYSON, BILL

Shakespeare: lumea ca o scenă / Bill Bryson; trad. din lb. engl. de Ioana Aneci. – Iași: Polirom, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-973-46-9305-4

I. Aneci, Ioana (trad.)

82.09

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	5
Introducere	9
Capitolul 1. În căutarea lui William Shakespeare	15
Capitolul 2. Primii ani, 1564-1585	39
Capitolul 3. Anii pierduți, 1585-1592.....	65
Capitolul 4. La Londra	89
Capitolul 5. Piese de teatru.....	123
Capitolul 6. Anii de celebritate, 1596-1603	149
Capitolul 7. Domnia regelui Iacob, 1603-1616	167
Capitolul 8. Moartea.....	189
Capitolul 9. Candidații.....	221
<i>Bibliografie selectivă</i>	241

Dar de asta puteau fi acuzați cam toți autorii de la vremea aceea. Pentru dramaturgii elisabetani intrigile și personajele erau proprietate comună. Marlowe și-a bazat *Doctorul Faust* pe culegerea germană *Historia von D. Johann Fausten* (prin intermediul unei traduceri în engleză) și *Dido, regina Cartaginei* direct pe *Eneida* lui Vergiliu. *Hamletul* lui Shakespeare a fost precedat de o piesă mai veche despre Hamlet, care, din nefericire, s-a pierdut între timp și al cărei autor nu se știe cine era (deși unii cred că a fost negurosul geniu Thomas Kyd), așa că nu putem decât să speculăm în ce măsură se inspira versiunea lui din original. Și *Regele Lear* shakespearian are ca sursă un *Rege Leir* anterior. Sursa principală a *Excelentei și lamentabilei tragedii a lui Romeo și a Julietei* (ca să-i dăm titlul original oficial) era *Tragica istorie a lui Romeus și a Julietei*, poemul unui tânăr talent promițător pe nume Arthur Brooke, care l-a scris în 1562, după care, din păcate, s-a înecat. Brooke, la rândul lui, se inspirase de la un italian pe nume Matteo Bandello. *Cum vă place* are foarte evident ca sursă o proză intitulată *Rosalinda* de Thomas Lodge, iar *Poveste de iarnă* se bazează și ea pe *Pandosto*, povestea uitată scrisă de un critic înverșunat al lui Shakespeare, Robert Greene. Doar câteva dintre operele lui Shakespeare – în special comediile *Visul unei nopți de vară*, *Zadarnicele chinuri ale dragostei* și *Furtuna* – par să nu fi împrumutat nimic de la nimeni.

Ce a făcut Shakespeare, desigur, a fost să ia niște intrigi mediocre și să le confere distincție și, foarte adesea, măreție. Înainte de intervenția sa, *Othello* era

doar o melodramă insipidă. În varianta anterioară a lui *Lear*, regele nu era nebun și povestea avea happy-end. A douăsprezecea noapte și *Mult zgomot pentru nimic* erau niște povești banale dintr-o culegere de ficțiuni populare italiene. Shakespeare a fost genial prin faptul că lua o idee atrăgătoare și o făcea și mai și. În *Comedia erorilor*, împrumută de la Plaut o tramă simplă, dar eficientă – niște frați gemeni care nu s-au văzut niciodată apar în același oraș în același timp –, dar crește exponențial potențialul comic dându-le celor doi frați niște servitori gemeni care nu se cunosc nici ei.

Oarecum mai revoltător pentru sensibilitățile moderne era obiceiul lui Shakespeare de a împrumuta aproape cuvânt cu cuvânt pasaje întregi din alte surse și a le include în piesele sale. Și *Iuliu Cezar*, și *Antoni* și *Cleopatra* conțin fragmente extinse preluate aproape fără modificări din magistrala traducere a lui sir Thomas North din Plutarh, iar *Furtuna* aduce și ea un omagiu nerostit unei traducerii populare din Ovidiu. Versul lui Marlowe „Iubirea te lovește dintr-odată” din poemul *Hero și Leandro* reapare neschimbat la Shakespeare în *Cum vă place*^{*}, iar un distih din *Tamerlan* al lui Marlowe:

Hi! gloabe ghiftuite ale Asiei,
Doar douăzeci de leghe într-o zi...^{**}

* *Cum vă place*, actul III, scena 5, traducere de Virgil Teodorescu, în *Opere complete* 5, ed.cit., p. 171 (n.tr.).

** Christopher Marlowe, *Tamerlan cel mare*, partea a II-a, actul IV, scena 3, traducere de Leon Levițchi și Florentin Toma, în *Teatru*, prefață și repere cronologice de Leon Levițchi, Univers, București, 1988, p. 169 (n.tr.).

ajunge în *Henric al IV-lea, partea a II-a* astfel:

Și gloabele-ndopate din Asia
Ce fac pe zi numai treizeci de mile*.

În cele mai rele cazuri, Shakespeare a împrumutat „aproape mecanic”, cum spune Stanley Wells, care citează un pasaj din *Henric al V-lea* în care tânărului rege (și, mai important, publicului) i se oferă un curs rapid de istoria Franței care este transcris aproape întocmai din *Cronicile* lui Raphael Holinshed. În prima ediție in-folio, *Coriolan* conține două versuri care nu au nici un sens până ce nu te întorci la *Viețile paralele* în traducerea lui sir Thomas North și descoperi aceleași versuri plus pe cel care le precedă și pe care Shakespeare (sau mai probabil vreun copist sau un zețar, ulterior) l-a omis fără să-și dea seama. Repet, astfel de împrumuturi aveau totuși precedente din belșug. Și Marlowe a preluat mai multe versuri din *Crăiasa zânelor* de Spenser și le-a inclus aproape fără modificări în *Tamerlan*. La rândul său, *Crăiasa zânelor* conține fragmente copiate integral (deși în traducere) dintr-o operă a poetului italian Ludovico Ariosto.

În goana de a oferi întruna divertisment unui asemenea flux de public, regulile de prezentare au devenit excesiv de flexibile. În teatrul clasic piesele erau strict

* *Henric al IV-lea, partea a II-a*, actul II, scena 4, traducere de Leon Levițchi, în *Opere complete* 4, ed.cit., p. 156 (n.tr.).

ori comedii, ori tragedii. Dramaturgii elisabetani au refuzat să fie constrânși de asemenea rigidități și au inclus scene comice și în cele mai sumbre tragedii – portarul din *Macbeth* care deschide când se aud ciocănituri, târziu în noapte, de pildă. În felul acesta au inventat momentul de destindere. În teatrul clasic doar trei actori aveau voie să vorbească într-o anumită scenă și nici unui personaj nu i se îngăduia să vorbească singur ori să se adreseze publicului – așa că nu existau nici solilocvii, nici apartouri. Fără acestea, Shakespeare n-ar mai fi fost Shakespeare. Mai presus de toate, înainte de epoca lui Shakespeare piesele de teatru erau guvernate de ceea ce se numea în mod tradițional „unitățile” – cele trei principii ale prezentării dramatice derivate din *Poetica* lui Aristotel, după care opera dramatică trebuie să fie dezvoltarea unei acțiuni unice, care se desfășoară în același loc și într-o singură zi. Shakespeare respecta acest tipar doar când îi convenea (ca în *Comedia erorilor*), dar nu ar fi putut scrie niciodată *Hamlet* sau *Macbeth* sau oricare dintre celelalte capodopere ale sale dacă s-ar fi simțit încorsetat de ea.

Alte convenții teatrale erau încă nedefinite sau abia prindeau contur. Împărțirea pieselor în acte și scene – altă rigoare reglementată strict în teatrul clasic – încă nu era foarte limpede în Anglia. Ben Jonson insera o nouă scenă numerotată de fiecare dată când intra alt personaj, chiar și pentru scurt timp sau chiar dacă nu făcea mare lucru, dar alții nu foloseau deloc împărțirea în scene. Pentru public oricum nu prea conta asta,

deoarece acțiunea curgea. Practica pauzelor dintre acte a început să prindă abia când piesele s-au mutat în interior, spre sfârșitul carierei lui Shakespeare, și a devenit necesar ca din când în când să se mai scurteze fitilul lumânărilor.

În teatrul londonez cam singura „regulă” ce încă era respectată cu sfințenie era cea pe care o numim astăzi, pentru facilitare, legea reintrării, potrivit căreia un personaj nu putea să iasă dintr-o scenă și să reapară imediat în următoarea. Trebuia să dispară un timp mai lung. Astfel, în *Richard al II-lea*, John de Gaunt iese la un moment dat din scenă intempestiv doar ca să poată lua parte la o scenă vitală care urmează în continuare. De ce, dintre toate regulile, fix asta era respectată cu sfințenie încă n-a reușit nimeni, din câte-mi dau seama, să explice foarte limpede.

Însă, chiar și după standardele foarte permissive ale epocii, Shakespeare era înviorător de plin de surprize. Putea, ca în *Iuliu Cezar*, să-l omoare pe personajul omonim înainte ca piesa să ajungă la jumătate (deși Cezar se mai întoarce puțin, mai târziu, sub formă de spirit). Putea scrie o piesă ca *Hamlet*, în care personajul principal rostește 1.495 de versuri (aproape cât toate personajele din *Comedia erorilor* la un loc), dar dispare pentru intervale deconcertant de lungi – aproape jumătate de oră la un moment dat. Forța mereu limitele realității, amintind publicului că nu se află în lumea reală, ci într-un teatru, ca atunci când întreba în *Henric al V-lea*: „Cum se poate/ Să-ncapă-ntr-un asemenea

coteț/ Nemărginirea șesurilor Franței?”* sau implora publicul în actul III: „Fiți buni și-al nostru hronic ascultându-l/ Cu ce lipsește-l întregiți cu gândul”**.

Piesele sale erau minunat de variabile, având între șapte și patruzeci și șapte de scene și între paisprezece și peste cincizeci de roluri cu replici. La vremea aceea o piesă avea în medie cam 2.700 de versuri, ceea ce însemna două ore și jumătate pe scenă. Piesele lui Shakespeare aveau între sub 1.800 de versuri (*Comedia erorilor*) și peste 4.000 (*Hamlet*, care putea dura aproape cinci ore pe scenă, deși este posibil să n-o fi văzut cap-coadă nici un public de pe vremea lui într-o singură reprezentație). În medie, piesele sale conțineau în proporție de aproximativ 70% vers alb, 5% versuri cu rimă și 25% proză, dar nu se dădea în lături să schimbe proporțiile după cum îi convenea. În afară de piesele sale istorice, doar două, *Nevestele vesele din Windsor* și *Regele Lear*, se petrec clar în Anglia; nici una nu are acțiunea plasată în Londra; și nici una nu are o intrigă contemporană autorului.

Shakespeare nu a fost un autor deosebit de prolific. Thomas Heywood a scris, singur sau în colaborare, peste două sute de piese, de cinci ori mai multe decât a creat Shakespeare de-a lungul unei cariere cam la fel de lungi. Chiar și așa, din textele shakespeariene se vede graba, chiar și în cele mai reușite piese. *Hamlet* e student la

* *Henric al V-lea*, prolog, traducere de Ion Vinea, în *Opere complete* 4, ed.cit., p. 339 (n.tr.).

** *Ibidem*, actul III, prolog, p. 370 (n.tr.).